

**ЎЗБЕКИСТОНДА АУДИТОРЛИК ТЕКШИРУВИНИ ТАШКИЛ
ЭТИШ ХУСУСИЯТЛАРИ**

Караматова Ноиба Хусниддиновна
Тошкент давлат иқтисодиёт университети
мустақил изланувчиси
Email:
noibakaramatova@gmail.com
ORCID: 0009-0001-1539-2911

Республикада аудиторлик фаолиятининг мустақам норматив-ҳуқуқий базасини яратиш мақсадида кўплаб қонун ҳужжатлари яратилганлигига қарамадан ҳанузгача аудиторлик касбининг айрим жиҳатларини жумладан, аудиторлик касбининг ахлоқий меъёрларини тартибга солувчи давлатнинг қонун чиқарувчи ёки ижро этувчи органлари томонидан тасдиқланган бирор расмий меъёрий ҳужжат ишлаб чиқилмаган. Бу борада фақатгина 2005 йил 26-августда Ўзбекистон бухгалтерлар ва аудиторлар миллий ассоциацияси ва Ўзбекистон аудиторлар палатаси томонидан тавсия характеридаги “Ўзбекистон аудиторларнинг касбга оид ахлоқ Кодекси” ишлаб чиқилган. Республика аудиторлик ташкилотларида ўтказилган таҳлиллар натижасида амалиётда мазкур Кодекс тавсиявий характерга эга эканлиги, Кодексида ахлоқий меъёрлар моҳияти тўлиқ очиқ берилмаганлиги ва уни давлат органлари томонидан қатъий риоя этилувчи ҳужжат сифатида тасдиқланмаганлиги сабабли ушбу Кодексида амалиётда етарлича риоя этилмаяпти.

Бизнингча, аудиторларнинг касбга оид ҳуқ-атвор меъёрларини тартибга солувчи давлатнинг қонун чиқарувчи ёки ижро этувчи органлари томонидан расмий тасдиқланган муайян норматив-ҳуқуқий ҳужжат ишлаб чиқиш зарур, деб ҳисоблаймиз. Бу борада фикримизча, Америка қасамёд қилган бухгалтерлар институти(AICPA)нинг “Касбий этика асослари” номли концепциясидан фойдаланган ҳолда такомиллашган Ўзбекистон аудиторларининг касбга оид ахлоқ Кодексини ҳам ишлаб чиқиш зарур деб ҳисоблаймиз. Бугунги Ўзбекистон амалиётида аудиторлик фаолиятини меъёрий тартибга солиш тизими қуйидаги тўрт поғоналардан иборат бўлиб, мазкур поғоналар таркиби қуйидаги 1-жадвалда келтирилган.

1-жадвал

**Ўзбекистон Республикаси аудиторлик фаолиятини меъёрий тартибга
солиш
tizimi поғоналари таркиби¹**

Поғоналар сони	Поғоналар номи	Поғона таркибига кирувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар
1 поғона	Аудиторлик фаолияти тўғрисидаги қонун	Ўзбекистон Республикасининг 2021 йил 25 февралдаги “Аудиторлик фаолияти тўғрисида”ги ЎРҚ-677-сон Қонуни

¹ Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

BARQAROR IQTISODIY O‘SISH ORQALI AHOLI TURMUSH FAROVONLIGINI OSHIRISH MASALALARI

II поғона	Аудиторлик фаолиятига доир қонуности ҳужжатлари	Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 4 августдаги “Аудиторларни сертификатлаштириш тизимини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-5210-сон Қарори, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 19 сентябрдаги “Ўзбекистон Республикасида аудиторлик фаолиятини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3946-сон Қарори, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 11 апрелдаги “Ўзбекистон Республикаси ҳудудида кўллаш учун аудитнинг халқаро стандартларини тан олиш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида” 171-сон Қарори, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 5 майдаги “Ички аудит хизмати ходимларини тайёрлаш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 280-сон Қарори, 2021 йил 24 сентябрдаги “Аудиторнинг малака сертификатини малака имтиҳонини топширмасдан бериш ва муддатини узайтириш учун асос бўладиган бухгалтерларнинг халқаро сертификатлари рўйхатини тасдиқлаш тўғрисида”ги 56-сон буйруғи, Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт ва молия вазирининг 2018 йил 14 ноябрдаги “Аудиторлик ташкилотлари учун жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш бўйича ички назорат Қоидалари 145-сон буйруғи, Ўзбекистон Республикаси Молия вазирининг 2013 йил 9-сентябрдаги 83-сон “Аудиторлик фаолияти тўғрисидаги маълумот шакли ва уни тўлдириш қоидаларини тасдиқлаш ҳақида”ги буйруғи
III поғона	Аудит стандартлари ва аудиторлик фаолиятини тартибга солиш бўйича услубий кўрсатмалар ҳамда тушунтиришлар	Халқаро бухгалтерлар федерацияси (IFAC) томонидан ишлаб чиқилган аудитнинг халқаро стандартлари (International standards of auditing), Америка қасамёд қилган бухгалтерлар институти (AICPA) стандартлари, ички аудиторлар институти (Institute of internal Auditors) стандартлари, AICPAнинг «Касбий этика асослари» кодекси, Ўзбекистон аудиторларнинг касбга оид ахлоқ кодекси ва бошқа аудитга оид норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар
IV поғона	Аудиторлик ташкилотларининг ички стандартлари	Аудиторлик ташкилотларининг ички стандартлари

Фикримизча, аудиторлик текширувини сифатли амалга оширилишини таъминлаш учун аудиторлик назорати қуйидаги уч босқич асосида амалга оширилиши мақсадга мувофиқдир:

1. Режалаштириш босқичи;
2. Текшириш босқичи;
3. Якуний босқич.

Аудиторлик назоратининг юқорида келтирилган босқичлари Ўзбекистон Республикасининг амалдаги “Аудиторлик фаолияти тўғрисида”ги қонунига мувофиқ аудитнинг халқаро стандартларида

белгиланган мажбурий талабларга асосан ўтказилиши белгиланган. Ўз навбатида, аудитнинг юқоридаги босқичларини сифатли ва самарали амалга оширилишини таъминлаш учун эса уни ўтказиш услубиятини такомиллаштириш талаб этилади. Жумладан, фикримизча, бугунги кунда аудитнинг бундай услубий масалалари таркибига бухгалтерия ҳисоби ва аудиторлик фаолияти бўйича амалдаги меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар талабларининг аудиторлик амалиётида талаб даражасида қўлланилмаётганлиги, амалдаги меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар ва Республикамиз ҳамда хориж олимлари илмий тадқиқотларида аудит босқичларининг услубий жиҳатлари тўлиқ ва аниқ баён этилмаганлиги, аудиторлик текшируви натижаларини аудит иш ҳужжатларида умумлаштириш, баҳолаш ва тақдим этиш жараёнининг амалдаги талабларга жавоб бермаслиги, аудит иш сифатини назорат қилиш ва аудиторлик ташкилоти фаолият самарадорлигини баҳолаш услубиятини халқаро стандартлар талаблари даражасида ишлаб чиқилмаганлиги, миллий аудит стандартлари талабларини аудиторлик фаолиятини тартибга солувчи бошқа меъёрий ҳужжатлар ва халқаро стандартлар ёки илғор хориж тажрибаси талабларига мос келмаслиги, аудиторлик ташкилотларида халқаро стандартлар асосида аудиторлик текширувини ташкил этиш ва ўтказиш амалиётининг талаб даражасида эмаслиги каби масалаларни киритиш мумкин.

Бугунги кунда аудиторлик назорати молиявий назорат тизимининг ажралмас қисмига айланди. Молия тизимини изчил ислоҳ қилиш ва бозор инфратузилмасини такомиллаштириш натижасида Республикада аудиторлик фаолиятининг мустаҳкам меъёрий-ҳуқуқий асослари яратилди. Ўз навбатида уни ривожлантиришни жадаллаштириш мақсадида таъсирчан иқтисодий омиллар ҳамда солиқ имтиёзлари ва преференциялари қўлланилмоқда, аудиторлик фаолиятини амалга оширишга лицензиялар бериш тизими жиддий равишда соддалаштирилди ва еркинлаштирилди. Бироқ, аудиторлик амалиётида корхона активлари аудитини, хусусан асосий воситалар аудитини ўтказишнинг аниқ тартиб-қоидалари ва унда эътибор қаратилиши лозим бўлган асосий жиҳатлар мазмун-моҳиятини очиқ бериш ва уни таҳлил қилиш бугунги кундаги ўрганилиши долзарб бўлган масалалардан саналади. Шунингдек, ҳозирги пайтда аудиторлик амалиётида аудиторлик текширувларини режалаштириш, ўтказиш ва текширув натижаларини умумлаштириш жараёнида ўз ечимини кутаётган қатор муаммоларни бартараф этиш, уларнинг назарий ва услубий асосларини такомиллаштириш долзарб илмий муаммолардан саналади.

Изданишлар натижасида аудиторлик фаолиятини ташкил этиш ва ўтказишни тартибга солиш бўйича амалдаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ҳамда илмий тадқиқотларда текширувни ташкил этиш ва ўтказишга умумий жиҳатдан ёндашилганлиги, аудиторлик текширувини амалга ошириш босқичлари ёки текширувда бажариладиган аудиторлик

амалларини бажаришда илғор хориж тажрибаси ва аудитнинг халқаро стандартларига мувофиқ бажаришда ҳали етарлича муаммолар мавжуд бўлиб, уларни бартараф этиш ва аудиторлик фаолиятини такомиллаштириш бўйича тадқиқотларни кўпайтириш зарур. Юқоридаги масалаларга аниқлик киритиш мақсадида мақолада аудиторлик текширувини 3 номдаги босқичларда бажариладиган амаллар орқали амалга оширилиши тавсия этилди.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 19 сентябрдаги “Ўзбекистон Республикасида аудиторлик фаолиятини янада ривожлантириш чоратadbirlari тўғрисида”ги ПҚ-3946-сон қарори. <http://lex.uz/docs/3914502>
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 17 январдаги “2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини “Фаол инвестициялар ва ижтимоий ривожланиш йили”да амалга оширишга оид давлат дастури тўғрисида”ги ПФ-5635-сонли Фармони. <https://nrm.uz>;
3. Дусмуратов Р.Д. Аудиторлик фаолияти: назария, услубиёт ва амалиёт: монография. – Т.: Молия нашриёти, 2007. – 276 б.
4. Самадова Н.Р. Хўжалик юритувчи субъектлар иқтисодий салоҳияти тушунчаси ва унинг назарий асослари. // Бизнес эксперт (илмий-амалий журнал). – Тошкент, - №4. 2021. – 87-91 б. (08.00.00; №4)
5. Самадова Н.Р. Хўжалик юритувчи субъектларда иқтисодий салоҳиятни ифодаловчи кўрсаткичлар таҳлилининг амалий жиҳатлари // Scientific Journal of “International Finance & Accounting” 3/2023.
6. Ibragimov Gayratjon Artikovich. (2023). DIGITAL ECONOMY AND CHANGES IN BUSINESS ANALYSIS. International Journal of Research in Finance and Marketing (IJRFM), 13(12), 47-52. Retrieved from <https://euroasiapub.org/wp-content/uploads/IJRFM4Dec2023-Uzb.pdf>
7. Ibragimov Gayratjon Artikovich, Kurbanbaev Jurabek Eruvbayevich, Mukhiddinova Barno Gafurjanovna. (2019). The main differences between IFRS and NSA. International Finance and Accounting, 3(13), 1-12. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/285998049.pdf>
8. Klichev Bakhtiyor Pardayevich. (2022). ISSUES OF PRODUCT PRICING IN THE ANALYSIS OF OPERATIONAL. Пандемия шароитида иқтисодиёт, молия ва бошқарувда рақамли трансформация жараёнлари (IV ФОРУМ «ЭКОНОМИКА В МЕНЯЮЩЕМСЯ МИРЕ» 2022 май КАЗАНЬ-ТАШКЕНТ), Казань-Ташкент. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6641015>
9. Ibragimov Gayratjon Artikovich. (2023). DIGITALIZATION OF THE ECONOMY AND OPERATIONAL SAFETY. International Journal of Research in Economics and Social Sciences(IJRESS), 13 (11), 95-101. Retrieved from <https://euroasiapub.org/wp-content/uploads/IJRESS10-Nov2023-Uzb.pdf>
10. Қличев Бахтиёр Пардаевич. (2023). ХЎЖАЛИК ЮРИТУВЧИ СУБЪЕКТЛАРДА ОПЕРАЦИОН ЦИКЛ ТАҲЛИЛИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ МАСАЛАЛАРИ . World Scientific Research Journal, 16(1), 196–203. Retrieved from <http://wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/2718>
11. Ibragimov Gayratjon Artikovich. (2024). EKSPORT-IMPORT OPERATSIYALAR HISOBI NAZORATINI TAKOMILLASHTIRISH YO‘NALISHLARI .

World Scientific Research Journal, 23(2), 215–222. Retrieved from <http://www.wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/3034>

12. Gayratjon Ibragimov. (2024). TIJORAT BANKLARIDA MBMB TIZIMINI JORIY ETISH MASALALARI . World Scientific Research Journal, 23(2), 223–230. Retrieved from <http://www.wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/3035>

13. Қличев Бахтиёр Пардаевич. (2023). ОПЕРАЦИОН ФАОЛИЯТ ТАҲЛИЛИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ MASALALARI . World Scientific Research Journal, 12(2), 263–271. Retrieved from <http://wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/2557>

14. Пардаевич, Қ. Б. (2023). Хўжалик юритувчи субъектларда операцион фаолиятида ишлаб чиқариш ҳажмини ифодаловчи кўрсаткичлар таҳлили. *Scientific Journal of “International Finance & Accounting”*, (2), 2181-1016.

15. Ibragimov Gayratjon Artikovich. (2024). MUQOBIL IQTISODIYOTNI SHAKLLANTIRISH: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR . World Scientific Research Journal, 23(2), 231–238. Retrieved from <http://www.wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/3036>

16. Тулаев, М. С., & Кличев, Б. П. (2022). ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ УЧЕТА КОРПОРАТИВНЫХ ОБЛИГАЦИЙ: ОБЯЗАТЕЛЬСТВО ИЛИ КАПИТАЛ. In *Учет, анализ и аудит: их возможности и направления эволюции* (pp. 146-154).

17. Ibragimov Gayratjon Artikovich. (2024). BIZNES JARAYONLARNI OPTIMALLASHTIRISH YO‘NALISHLARI . World Scientific Research Journal, 23(2), 239–246. Retrieved from <http://www.wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/3037>

Қличев Бахтиёр Пардаевич. (2023). ОПЕРАЦИОН ФАОЛИЯТ НАТИЖАЛАРИНИ ИФОДАЛОВЧИ КЎРСАТКИЧЛАР ТАҲЛИЛИ. World Scientific Research Journal, 21(1), 182–188. Retrieved from <http://www.wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/2876>